

УДК 336.71

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Ганзюк С.М., Лінькова А.В.

Дніпродзержинський державний технічний університет

Визначено зовнішні та внутрішні причини виникнення неплатоспроможності комерційних банків в Україні. Досліджено особливості функціонування проблемних банків. Виділено основні цілі ефективної роботи з проблемними банками та напрями розвитку банківського сектору України.

Ключові слова: проблемний банк, неплатоспроможність, тимчасова адміністрація, ліквідація, фінансовий результат, брідж-банк, фінансова нестабільність, фінансова криза.

Постановка проблеми. Банківська система суттєво впливає на ефективність і стабільність функціонування як окремих суб'єктів господарювання, так і економіки в цілому. Банківська система України останнім часом зазнає значних змін та втрат. З кожним роком все більше банків зазнають негативного впливу різноманітних чинників, які спричиняють хвилі ліквідації та банкрутства. Проблеми у фінансовому секторі економіки нашої держави, недовіра до банківської системи в цілому та нестабільна політико-економічна ситуація підвищують вразливість банківських установ. Тому сьогодні зростає необхідність подальших досліджень причин виникнення банкрутства банківських установ та особливостей їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини банкрутства, неплатоспроможності, проблеми ліквідації банківських установ досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. У зарубіжній науковій літературі проблеми банкрутства банків висвітлено досить широко, зокрема, в роботах таких вчених, як Брейли Р., Брігхем А., Горіно С., Гроппеллі А., Ларіоново І., Майерс С., Нікбахт Е., Роуза П., Сінко Дж., Хорна В. та ін. Дослідження зазначених проблем вітчизняними вченими можна знайти у працях Гейця В.М., Козьменко С.Н., Міщенко В.І., Мороза А.М., Науменкова С.В., Савлука М.І., Стельмаха В.С., Суторміна В.М., Успенко В.І., Федосова В.М., Ющенко В.А. та ін. Значну увагу дослідженню особливостей банкрутства банків та забезпеченню фінансової стійкості приділено в роботах Терещенка О.О., Кочеткова В.М., Вітлінського В.В., Копилюка О.І., Черепа А.В. тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень в даній області, причини виникнення банкрутства банків, особливості функціонування проблемних банків в Україні та механізм їх ліквідації потребують постійного аналізу та вдосконалення. Своєчасне виявлення, оцінка, та ефективне управління проблемами банку є ключовими умовами успішного врегулювання криз та підвищення стійкості банківської системи.

Мета статті полягає в дослідженні причин виникнення банкрутства банків та особливостей діяльності проблемних банків України в сучасний складний період функціонування фінансової системи.

Виклад основного матеріалу. Одне з найважливіших умов ефективного функціонування ринкової економіки – це наявність стабільно і актив-

но працюючої грошово-кредитної системи, основу якої, як відомо, складають комерційні банки.

Фінансова стабільність комерційного банку формується під впливом багатьох факторів. В економічній літературі вони поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні (екзогенні) фактори пов'язані із загальним економічним та політичним станом в країні, а внутрішні (ендогенні) – з діяльністю всередині установи [1]. Зазвичай, зовнішні фактори не залежать від роботи комерційних банків, а внутрішні чинники будуть віддзеркаленням ефективної роботи банківської установи.

Основними зовнішніми чинниками негативного впливу на діяльність комерційних банків в Україні сьогодні є воєнні дії на території держави, в результаті чого відбувається стрімке падіння ВВП і прискорюються темпи інфляції. Внутрішні політичні проблеми та посилення напруги в країні погіршують також інвестиційний клімат. Корупція та невідповідні умови ведення бізнесу призводять до відтоку інвестицій. Велике значення мають і внутрішні чинники, які є повністю підконтрольними банку і в його силі не просто ухилитися від їх негативного впливу, а й активно їх усувати. Саме через внутрішньобанківське управління керівництво має можливість створювати передумови розвитку банку і закладати фундамент його фінансової стабільності на довгострокову перспективу. Дія цих чинників може мати як стабілізуючий, так і дестабілізуючий характер. Перелік їх досить великий і за способом впливу вони проявляються на мікро- і макрорівні, можуть бути постійні і тимчасові. В Україні великий вплив має політичний чинник, який проявляється на економіці і безпосередньо на банках.

Політико-економічна криза, що розпочалася наприкінці 2013 року, погіршила фінансовий стан вітчизняних банків. Як окремі банки, так і вся банківська система України сьогодні функціонують у складних умовах з високими ризиками. Внаслідок кризи на фінансовому і фондовому ринках комерційним банкам доводиться працювати в умовах різкого зниження обсягів фондуювання, що зумовлено значним відтоком коштів клієнтів, обмеженням доступу до міжнародних ринків капіталу, падінням курсу акцій, зниженням обсягів фінансової підтримки, яку українським дочірнім компаніям надавали іноземні материнські банки. Низький рівень ресурсної бази та перевага коротких пасивів робить банківський сектор надто вразливим до ризику втрати ліквідності, підвищення кредитного та ринкового ризиків. Негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, а незадо-

вільний фінансовий стан позичальників вимагає створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює формування ресурсної бази комерційних банків [2].

Відповідно до частини першої ст. 31 закону «Про банки і банківську діяльність», мінімальний розмір статутного фонду банку на момент його реєстрації не може бути меншим, ніж 500 млн. гривень, в той же час така норма вступила в силу лише з 4 липня 2014 року, і багато банків раніше створювалися з набагато меншим статутним фондом. Тому Національний банк зобов'язав комерційні банки поетапно збільшити статутний фонд до 500 мільйонів гривень в період до 11 липня 2024 року [3].

Кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить 500 млн. грн. та більше складає 30 од. або 24,6% від усієї кількості банків України, а кількість банків, розмір статутного капіталу яких становить менше 500 млн. гривень складає 75,6% [4]. Отже, банків зі статутним капіталом меншим ніж 500 млн. грн. в банківському секторі в 3 рази менше кількості банків зі статутним капіталом, визначеним регулятором. Таким чином, вже зараз можна спрогнозувати значне скорочення числа нових зареєстрованих банків – вкласти півмільярда гривень в сьогоднішніх умовах в банк для отримання ліцензії НБУ зможе тільки обмежена кількість інвесторів. Це число може збільшитися, якщо економіка почне стрімко зростати, а Україна буде активно євроінтегруватися. Тоді можна буде і побачити повернення іноземних банків на ринок України. У такому випадку, кількість діючих банків стане більшим, проте, навіряд чи вже коли-небудь перевищить показники попередніх років.

Динаміку зміни кількості банківських установ в Україні за останні роки демонструє рисунок 1.

Рис. 1. Динаміка зміни кількості діючих банків за період 2008-2015 рр., од.

Джерело: розроблено автором за даними [5]

Як видно з рисунку, після фінансової кризи 2008-2009 рр. найбільша кількість діючих банків становила у 2009 році 184 установи, проте впродовж наступних років їх кількість поступово зменшувалася. Починаючи з 2014 року під

впливом девальвації гривні та спаду в економіці, а також політичної нестабільності в країні значна кількість банків зіткнулася з проблемами, у багатьох з них згідно рішення НБУ була розпочата процедура ліквідації, тому вже станом на 01.01.2015 р. кількість діючих банків становила 163 од., що на 11,41% менше у порівнянні з 01.01.2009 р., а вже станом на 01.01.2016 р. кількість фінансових установ складала 117 (-36,41%).

Загалом, з початку 2014 року внаслідок погіршення платоспроможності, до 66 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію. Стосовно банківських установ ПАТ «ЧБРР», ПАТ БАНК «МОРСЬКИЙ» та АТ «БАНК ВЕЛЕС» було прийнято рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію без попереднього запровадження тимчасової адміністрації. В цілому, станом на 01.2016 р. до 70 банків було прийнято рішення про ліквідацію, в 4 працювала тимчасова адміністрація (ПАТ «ЮСБ БАНК», ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива», АТ «Банк «Фінанси та Кредит», ПАТ «ВБР»). На сьогоднішній день в Україні проблемними вважаються наступні банки: АТ «РОДОВІД БАНК», АТ КБ «ТК кредит», ПАТ «Укрінбанк», ПАТ «Банк «Софійський», ПАТ «КБ «Фінансова ініціатива» [4].

В таблиці 1 подано фінансові результати діяльності банків з січня 2010 року по січень 2016 року.

Як видно з таблиці, поступово зростали як доходи, так і витрати банківського сектору. За період 2009-2015 рр. доходи банків виросли на 56 198 млн. грн. (+39,30%), а витрати банків зросли на 84 348 млн. грн. (+46,8%). Слід відмітити, що відповідно до принципу прибутковості, доходи банку повинні перевищувати витрати, але за період з 2009 по 2012 рр. банківська система отримувала збитки. Банківська система стала беззбитковою лише 2012-2013 рр., але показники рентабельності капіталу залишилися на дуже низькому рівні 3,03% у 2012 р. і 0,8% у 2013 р. Більш того, у 2014 р. банківська система знову повернулася до збитковості на тлі масштабної девальвації гривні, зниження економічної активності та необхідності створювати значні резервні витрати. Тому на початку 2015 р. банківська система України отримала збитків на суму 52 966 млн. грн., а на початку 2016 року вже 66 600 млн. грн. Перевищення витрат над доходами призвело до збитковості банківської системи, що, в свою чергу, привело к негативним показникам рентабельності активів та капіталу.

Більшість банків закрили 2015 р. зі збитками або отримали незначні прибутки. Це стосується банків не тільки першої групи. Державні банки, такі як Ощадбанк, Укресімбанк, які потрібні

Таблиця 1

Результати діяльності банків України, [5]

Назва показника	01.2010	01.2011	01.2012	01.2013	01.2014	01.2015	01.2016	Зміни 2015/2009, %
Доходи, млн. грн.	142 995	136 848	142 778	150 449	168 888	210 201	199 193	+39,30
Витрати, млн. грн.	181 445	149 875	150 486	145 550	167 452	263 167	265 793	+46,48
Результат діяльності, млн. грн.	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436	-52 966	-66 600	+73,21
Рентабельність активів, %	-4,38	-1,45	-0,76	0,45	0,12	-4,07	-5,46	+24,65
Рентабельність капіталу, %	-32,52	-10,19	-5,27	3,03	0,81	-30,46	-51,91	+59,62

мати потужну підтримку держави, отримали у 2015 р. збитки: Ощадбанк 5 400 млн. грн., Укресімбанк – 8 329 млн. грн. По результатам діяльності станом на 01.10.2015 рік тільки Приват Банк та Укрсіббанк отримали прибуток, решта банків отримали збитки. З початку 2014 Національним Банком України були прийнято рішення про початок ліквідаційної процедури 17 банківських установ. В 2015 році процедура ліквідації почалася ще в 46 банках, а з початку 2016 року – в 3 банках [5].

Проблемні банки становлять певну загрозу для банківської системи, тому до них вживаються відповідні заходи впливу. За своєю економічною сутністю, це низка вимог, спрямованих на відновлення стабільності фінансового стану банку, впорядкування його діяльності згідно із чинним законодавством та нормативно-правовими актами НБУ. Після віднесення банку до категорії проблемних, Національний банк України може прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі: неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства; зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня; невиконання банком протягом 10 робочих днів поспіль 10 і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами. В разі віднесення банку до категорії неплатоспроможних, Національний банк України приймає рішення про впровадження тимчасової адміністрації.

У світовій практиці розроблено кілька механізмів роботи з проблемними банками, найчастіше застосовуються ліквідація, злиття та поглинання, операції з придбання активів та зобов'язань, «бідж-банк» (перехідний банк). При цьому, «бідж-банком» називають банк, який тимчасово утримує застраховані депозити і працюючі активи, переведені до нього з нежиттєздатного банку, що підлягає ліквідації, до моменту їх продажу інвесторам. Тобто він створюється з метою забезпечення безперервності здійснення банківських операцій шляхом продажу (передачі йому певних активів та зобов'язань нежиттєздатного банку на певний період).

В Україні також ведеться пошук та проводяться дослідження щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних з банкрутством вітчизняних банків, вирішенням яких є необхідність розроблення заходів для зменшення негативних наслідків фінансової кризи у вітчизняній банківській системі, відновлення ефективної роботи банків. Головними цілями ефективної роботи з проблемними банками є:

- підтримання безперервної роботи платіжної системи та системи розрахунків;
- запобігання впливу проблем в одному банку на діяльність інших банків та їх перетворення в проблеми для стабільності всієї системи («ефекту доміно»);
- підтримання довіри з боку населення та учасників ринку до фінансового сектору.

Головним завданням на сьогодні є відновлення стабільної економічної ситуації в країні. І успішність виконання цього завдання залежить від розвитку банківської системи України та кожно-

го банку зокрема. Тому кожен банк як окремий елемент другого рівня вітчизняної банківської системи, повинен бути надійним, конкурентоспроможним та мати можливість підтримки подальшого розвитку своєї діяльності [6].

Висновки та пропозиції. Серед основних напрямів розвитку банківського сектору України виділимо наступні:

1) вирішення питання якості активів та капіталізації банківської системи передбачає: з'ясування реальної якості активів на балансі українських банків за рахунок проведення діагностичного обстеження; як один із найбільш пріоритетних механізмів капіталізації банків, необхідно злиття та приєднання комерційних банків, які можуть використовуватися також для відновлення платоспроможності окремих банків; мінімізація витрат для платників податків при капіталізації банків, які мають його недостатній рівень; створення спеціального фонду для рекапіталізації системних банків, подальше функціонування яких визнано доцільним; створенням умов для залучення в банківську систему коштів із зовнішніх ринків як для збільшення власного капіталу банків, так і через боргові інструменти; реформування законодавства про банкрутство боржників з метою прискорення процесу банкрутства та наближення його до найкращих практик Європейського Союзу.

2) Стимулювання структурних перетворень у банківській системі повинен реалізований за рахунок: підвищення нормативних вимог до розміру власного капіталу банків; диференціація вимог до норм капіталів банків, що приймають строкові депозити від фізичних осіб; встановлення підвищених вимог до нормативів капіталу та ліквідності для системно значущих банків; розвиток регіональних та кооперативних банків та створення банків, спеціалізованих під кредитування певних галузей економіки.

3) Вирішення структурних дисбалансів в балансах банків задля стимулювання сталого розвитку банківській системі. Даний напрям вимагає: вирішення питання високого рівня доларизації активів і пасивів вітчизняних банків; підвищення диференціації ставок збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за валютними та гривневим депозитами; зміни до законодавства для впровадження депозитів без права дострокового зняття, або з частковою втратою тіла депозиту; перегляд системи управління ліквідністю та розробка ефективних засобів управління короткостроковою та структурною ліквідністю банківської системи; для зменшення залежності банківської системи від ринкових ризиків, стимулювання розвитку біржового та позабіржового ринку деривативів.

4) Розвиток корпоративного управління в банках, а саме: оприлюднення даних щодо кінцевих власників комерційних банків (зменшення порогу розкриття інформації про власників, які прямо або опосередковано володіють 2% акцій, на відміну від 10% зараз); розробка механізмів відповідальності акціонерів і менеджменту за виявлення ризиків та довгострокові результати роботи банківських установ; підвищення ролі та функцій наглядових рад банків щодо моніторингу діяльності банківських установ та посилення вимог

щодо членів наглядових рад банків; посилення вимог до систем внутрішнього аудиту та контролю в банках тощо.

Своєчасна оцінка, ефективне запобігання, а також управління проблемами банку є ключови-

ми умовами успішного врегулювання криз. Органи регулювання та нагляду повинні володіти повною самостійністю щодо оцінки серйозності проблем банку та вибору заходів, спрямованих на їх подолання.

Список літератури:

1. Кириченко О. А. Банківський менеджмент: навчальний посібник [Текст] / Кириченко О. А., Гіленко І. В., Роголь С., Сиротян С. В., Немой О. – К.: Знання-Прес., 2002. – 438 с.
2. Заславська Н. П. Особливості формування ресурсного потенціалу банків в умовах економічної нестабільності [Текст] / Н. П. Заславська // Науковий вісник Ужгородського університету, 2014. – С. 111-113.
3. Постанова Правління НБУ № 464 від 06.08.2014 р. «Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру» [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Національного Банку України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0464500-14>
4. Офіційний сайт Інтернет-журналу Фориншурер [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/ratings/banks>
5. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] // Офіційний Сайт НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_ib=36798
6. Косова Е. В. Власний капітал банків: реакція на фінансову кризу / Е. В. Косова // Вісник Херсонського державного університету. – Випуск 9-1. Частина 2. – 2014. – С. 113-116.

Ганзюк С.М., Линькова А.В.

Днепродзержинский государственный технический университет

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОБЛЕМНЫХ БАНКОВ В УКРАИНЕ

Аннотация

Определены внешние и внутренние причины возникновения неплатежеспособности коммерческих банков в Украине. Исследованы особенности функционирования проблемных банков. Выделены основные цели эффективной работы с проблемными банками и направления развития банковского сектора Украины.

Ключевые слова: проблемный банк, неплатежеспособность, временная администрация, ликвидация, финансовый результат, бридж-банк, финансовая нестабильность, финансовый кризис.

Ganzyuk S.M., Linkova A.V.

Dneprodzerzhinsky State Technical University

FEATURES FUNCTIONING OF PROBLEM BANKS IN UKRAINE

Summary

Determined external and internal causes of insolvency of commercial banks in Ukraine. The features of the functioning of troubled banks. The main goals of effective work with troubled banks and the directions of the banking sector of Ukraine.

Keywords: problem bank, the provisional administration, liquidation, financial result, bridge bank, financial instability, financial crisis.